

наукових ступенів доктора та кандидата наук і на які можна посилатися в наукових статтях та дисертаціях.

Висновки. Станом на 01. 07. 2010 р. перелік власне електронних наукових фахових видань України, які не мають друкованих аналогів, налічує 31 назву, що, безумовно, є достатньо низьким, однак, зважаючи на постійне зростання кількості інтернет-користувачів та удосконалення можливостей комп'ютерного забезпечення, сподіваємось, тимчасовим показником розвитку наукової комунікації. Із переліку електронних фахових видань найкраще представлений сектор економіки та юриспруденції, частково висвітлюються питання політики, освіти та медицини, проте немає жодного видання, присвяченого видавничій справі, журналістиці загалом та медіа зокрема, прикладним соціально-комунікаційним технологіям. Адже саме вони необхідні для «розбудови Інформаційного Суспільства, а відтак Суспільства Знань, особливо актуальними для України, яка потребує інтелектуального забезпечення у всіх сферах життя людини» [8]. Україні, як країні з високим науковим потенціалом, потрібно якомога ширше представити свої здобутки у світовому медіа-просторі, включати періодичні видання до світових каталогів Ulrich's International Periodical Directory, SpringerLink, Oxford Journals, Benn's Media Directory, Magazines for Libraries, Project MUSE та багатьох інших для налагодження співпраці у міжнародному науковому співтоваристві.

Список використаної літератури

1. Акопов А. Некоторые вопросы журналистики: история, теория, проблемы (публикации разных лет) / А. Акопов. – Ростов н/Д : Терра, 2002.
2. Демченко О. Українська наука : чорна дірка в потоках інформації [Текст] / О. Демченко // Дзеркало тижня. – 2005. – № 17 (554).
3. Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні : історія та сучасний стан : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / Н. В. Зелінська. – Львів : Світ, 2002. – 268 с.
4. Ключковська Г. До проблеми становлення типу сучасного «навколкнижкового» фахового видання (на прикладі українських газет) [Текст] / Г. Ключковська // Книга і преса в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства : зб. наук. пр. каф. вид. справи і редагування УАД Вип. 2. / відп. ред. Н. В. Зелінська. – Львів : Фенікс, 1998. – С. 97–101.
5. Князева С. А. Новый взгляд на типологию : опыт анализа переводной периодики 1999 года [Текст] / С. А. Князева // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10 : Журналистика. – 2000. – № 2. – С. 19–34.
6. Мурзин Д. А. Очерк типологии деловой прессы [Текст] / Д. А. Мурзин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10 : Журналистика. – 2003. – № 2. – С. 64–75.
7. Судин А. Фаховість періодичного видання. І що воно таке [Текст] / А. Судин // Палітра друку. – 2004. – № 1. – С. 7–11.
8. Ярошенко Т. Наукові комунікації 21 століття: наукові ресурси для науки та освіти України (реалізація проекту INTAS) / Т. Ярошенко // Наукові праці : наук.-метод. журн. МДГУ ім. П. Могили. – 2006. – С. 148–154.

УДК 007:304:655 (7.038.532)

Г. Б. Листвак – аспірант Української академії
друкарства (м. Львів)

Парадокси видавничої культури «книг художника»

*Роботу виконано на кафедрі видавничої справи
та редагування УАД*

Розглянуто основні суперечності в практичному застосуванні концепції культури книги для незвичайних видань. Наведено приклади видозміни критеріїв видавничої культури при створенні та публікації «книг художника».

Ключові слова: «книга художника», видавнича культура, мистецтво книги, видання, критерії.

Листвак Г. Б. Парадокси издательской культуры «книг художника». Рассматриваются основные несоответствия в практическом применении концепции культуры книги для необычных изданий. Наводятся примеры изменения критериев издательской культуры при создании и публикации «книг художника».

Ключевые слова: «книга художника», издательская культура, искусство книги, издание, критерии.

Lystvak H. B. Paradoxes of Publishing Culture of Artist's Books. The basic contradictions in practical applying of concept of book culture to unusual publications are considered. The examples of modifying criteria of publishing culture through creation and publication of artist's books are given.

Key words: artist's book, publishing culture, book art, edition, criteria.

Постановка наукової проблеми та її значення. Спроби охарактеризувати поняття і структуру культури книги (у межах видавничої культури) зазвичай не остаточні та багато в чому суперечливі. Теоретики книгознавства (В. Барикін, А. Мільчин [3], В. Кравченко та ін.), чий напрацювання стали засадничими в напрямі культури книги, наголошували на складності та комплексності підходів у кожному конкретному випадку. Тому й досі не існує повної чіткої концепції, якої могли б дотримуватися видавці.

Більшість вимог, які ставлять теоретики культури книги, наголошують на зручності для читача і є придатними переважно для чітко типологізованих видань функціональної літератури. При цьому зовсім не враховують видань, які не стосуються визначених стандартом вимог (книги-експерименти, книги-несподіванки).

«Книги художника» (відомі також як арткниги, артбуки, авторські книги, мистецькі книги, книги митця і т. д.) і є такими незвичайними за формою та змістом проекти з новаторським поєднанням вербальних, візуальних і тактильних елементів. До «книг художника» вдається чимало авторів, щоб повною мірою втілити свої ідеї; їхня поява свідчить про зацікавлення і з боку творців, і з боку читачів. Тому виникає потреба хоча б загально на цьому етапі окреслити основні підходи до творення культури таких видань.

«Книга художника» є фактично самостійним напрямом сучасної творчості, у якому переплітаються різні культурні форми та сфери – побут, аматорство, професійна література, книговидання, образотворче мистецтво, скульптура, інтерактивна інсталяція тощо. Звернення до книжкового формату, навіть якщо це «книга художника», дає можливість творцям вийти за звичні межі авторства та побути одночасно дослідниками, критиками й оповідачами.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Досить ґрунтовно питання «книги художника» висвітлено в англійській науковій літературі, зокрема в працях Джоанни Дракер [7], Сари Бодман [5; 6], Пітера Верхеєна [10] тощо. Українські джерела з теми поки що доволі скупи й обмежуються епізодичними публікаціями зазвичай ненаукового характеру. Російські джерела, присвячені «книзі художника», незважаючи на доволі активний тамтешній розвиток самого явища, теж є, скоріше за все, «роздумами на тему» або звітами з виставок.

Однак на проблематику видавничої культури конкретно «книги художника» досі не звертали пильної уваги. Зрозуміло, що в згаданих вище публікаціях термін «культура книги» невербалізований, але «присутній» і вловлюється інтуїтивно. Адже всі пропонувані рекомендації та висновки, що стосуються «книги художника», передбачають її трактування як частини духовної та матеріальної культури.

Мета цього дослідження – встановити, як видозмінюються критерії видавничої культури під час створення та публікації саме «книг художника». Адже рекомендації «як треба і не треба» видавати книги зовсім інші й не такі категоричні, коли йдеться про *потенційно новий вид видання, який частково руйнує усталене розуміння книги та видавничої культури* [3].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перший парадокс полягає в невизначеності термінів «культура книги» і «книга художника». Як уже було сказано, підходи книгознавців до тлумачення культури книги та її меж дуже різняться. Різні фахівці з «книг художника» теж не мають спільної думки, що саме до них зараховувати: книги, повністю створені тільки художником чи цілим колективом авторів; авторські об'єкти у вигляді книги-кодекса чи допускаються й інші форми; новаторські за конструкцією, матеріалами та дизайном книги чи вишукано (але традиційно) оформлені твори; унікальні примірники чи тиражовані видання.

Інакше кажучи, ми намагаємося поглянути на одне не до кінця визначене явище крізь призму іншого, теж остаточно не окресленого. Єдиним практичним орієнтиром видавця в такій ситуації залишається інтуїція та естетичне чуття.

Ще одна суперечність у тому, що «книги художника» зазвичай є виставковими експонатами. Коли на початку 70-х рр. XX ст. у США зародився напрям *artist's book*, його метою було вивільнити

ці твори мистецтва зі стін галерей та музеїв і максимально їх демократизувати. Дуже популярним у той час було тиражування видань на ксероксі. А за якісь чотири десятиліття «книга художника» стала втіленням інновацій у книжковому мистецтві – причому інновацій настільки унікальних, що *artist's books* повернулися туди, звідки починали, – у виставкові зали.

Таким чином, навіть у межах одного явища виник конфлікт демократичного (практичного, тиражованого, доступного, зрозумілого, зручного читачеві) і камерного (мистецького, артистичного, складного, незрозумілого, унікального). Правда, сучасний формат виставок «книг художника» дещо згладжує таку невідповідність – експонати зазвичай виставляють у бібліотеках, навчальних закладах або й зовсім несподіваних місцях: прибережних пірсах, перукарнях, готельних фойє чи навіть у когось вдома.

Багато бібліотек і творчих об'єднань практикують мандрівні виставки книг, наприклад, Брістольська мистецька бібліотека чи Гільдія книжкових майстрів, відома виставкою арткниг «Marking Time». А кожен переїзд і відкриття експозиції перетворюється на креативне дійство, яке приваблює не тільки поціновувачів книги. На деяких виставках передбачають навіть стільці для відвідувачів, щоб ті могли провести час наодинці з книгою.

Звісно, не всі виставкові експонати стануть майбутніми видавничими проектами. Проте як феномен книжкового мистецтва «книга художника» відкриває перед видавцем нові засоби комунікування з потенційним читачем, стає джерелом ідей для оригінальних рекламних ходів і презентацій.

Як і в традиційних виданнях високої культури, у «книгах художника» не знайдеться жодного випадкового, невивіреного елемента. «Книги художника» підпорядковуються логіці автора, мають свою структуру (не завжди очевидну), принцип побудови, правила мистецької техніки виконання. Тому на основі таких об'єктів можна говорити про новий вимір культури видання.

Зміст книги, її оформлення та поліграфічне виконання становлять три основні блоки, за якими визначають культурний рівень видання. Однак стосовно «книг художника» традиційна схема «контролю якості» повинна зазнати змін (чи хоча б уточнень).

Так, блок змісту може бути представлений символічним наповненням, далеким від власне тексту, а навіть «традиційний» текст може важко вербалізуватися.

Науково-довідковий апарат у «книзі художника» – явище взагалі екзотичне. У таких виданнях навіть вихідні дані не завжди вказують. Часто до «книг художника» укладають допоміжні елементи, які суміщають функції й оформлення вже відомих. Тому іноді може йтися про тлумачення цих елементів як потенційних складників апарата. Так, серед елементів-гібридів у «книзі художника» можуть трапитися:

- анотація-вступ;
- відомості про авторів;
- нагромадження колонтитулів;
- інструкції з експлуатації видання;
- примітки-маргіналії;
- словники і покажчики;
- системи перехресних посилань у межах цілого видання;
- списки інших публікацій автора;
- різноманітні посилання за межі видання.

Окремі елементи науково-довідкового апарата видання можуть бути просто відсутні або ж цілковито змінені. А деякі знахідки художників книги, засновані на змішуванні чи перекрученні елементів видання, можуть стати поштовхом для вдосконалення сучасної концепції науково-довідкового апарата.

Одне з найпопулярніших визначень «книги художника» стверджує, що це мистецький твір у формі книги [8]. Однак упродовж свого історичного розвитку книга як така зазнала надзвичайно багато змін, і, незважаючи на виразний зв'язок понять «книга» і «кодекс», ніхто достеменно не знає, яка ж вона – справжня форма книги. Так і форма «книги художника» варіюється від уже відомих історичних досягнень до абсолютно нових, непередбачуваних знахідок. Це знову повертає нас до одвічно невіршеного питання «що таке книга» і чи є форма першорядною для її визначення.

Парадокс утілення «книги художника» полягає в тому, що її поліграфічне виконання часто використовує художні техніки, далекі від традиційного розуміння якості. Іноді художник свідомо намагається надати недбалого вигляду окремим елементам.

Хоча «книги художника» не є виданнями, до яких підвищені вимоги з витривалості, міцність їхньої конструкції теж дуже важлива. «Прочитання» «книги художника» не такі часті, але іноді «слабкі» деталі видання можуть пошкоджуватися навіть після декількох використань.

Невитривала або невдала конструкція може стати причиною швидкого пошкодження видання чи утруднювати перегляд книги. Невдалий підбір матеріалів теж може викликати передчасне псування «книги художника».

Орієнтація на читача, зручність та ефективність використання перестають бути основоположними. Як твір мистецтва «книга художника» є результатом самодостатнього творчого вияву автора, що не завжди орієнтований на конкретного читача. Залежно від авторського задуму, використаної техніки виконання, можливого видавничого опрацювання, у кожній «книзі художника» реалізовані щоразу інші принципи структури та подачі матеріалу. Навіть маючи певний рівень культури й ерудиції та чималий досвід «спілкування» з незвичайними виданнями, читач у цьому випадку стає початківцем і частково уподібнюється до дитини: кожна «книга художника» стає квестом, до якого слід підібрати ключ. «Книги художника» стають, як правило, книжками-іграшками для дорослих.

Саме елементи гри, несподіванки – поєднані з мистецькою вартістю видання та її суб'єктивним читацьким інтерпретуванням – є основоположними при аналізі культури «книги художника». А в кожній грі мають бути свої правила, бонуси й обов'язково – перехід на новий культурний рівень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Така потреба створення нових критеріїв культури книги аж ніяк не свідчить ані про недосконалість «книги художника» як виду видання, ані про здатність і право будь-якої книги, чия мистецька вартість не встановлена, руйнувати усталені традиції. Скоріше за все, ця проблема свідчить про те, що невідповідність певним критеріям (часто неоднозначним) аж ніяк не робитиме «книгу художника» менш «культурною» чи менш «книгою».

А тісний зв'язок «книги художника» з візуальними видами мистецтва, витоками мистецтва книги, поза всяким сумнівом, може стати джерелом натхнення і для видавців масової літератури.

Список використаної літератури

1. Васильев В. И. К постановке вопроса об определении понятия «книжная культура» [Электронный ресурс] / В. И. Васильев // Научная книга. – 2002. – № 3/4 (17/18). – Режим доступа: http://www.naukaran.ru/sb/2002_3/03.shtml.
2. Книжковий обід 07/08 = Book lunch 07/08 : [каталог виставки] // Ін-т духов. цінностей ; Центр сучас. мистецтва при НаУКМА. – К., 2008. – 52 с.
3. Мильчин А. Э. Культура издания, или Как не надо и как надо делать книги : практич. руководство / А. Э. Мильчин. – М. : Логос, 2002. – 224 с.
4. Artist's book: From Wikipedia, the free encyclopedia [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Artist%27s_book
5. Bodman S. Artists' Books: Creative Production and Marketing / Sarah Bodman. – Bristol : Impact Press, 2007. – 67 p.
6. Bodman S. Creating Artists' Books : printmaking handbook / Sarah Bodman. – London : A & C Black, 2005. – 128 p.
7. Drucker J. The Century of Artists' Books / Johanna Drucker. – New York City : Granary Books, 2004. – 378 p.
8. Lorenz A. Artist's Books – For Lack of a Better Name [Електронний ресурс] / Angela Lorenz. – 2002. – Режим доступу : <http://www.angelalorenzartistsbooks.com/What is an Artist's Book.mht>
9. Penner G. Discovering Artists Books: The art, the artists and the issues: research paper [Електронний ресурс] / Gwendolyn Penner. – 2000. – Режим доступу : <http://gwenjpenner.com/publications/index.php>
10. Verheyen P. D. Development of the Artist's Book [Електронний ресурс] / Peter D. Verheyen. – 1998. – Режим доступу : <http://www.philobiblon.com/DevArtistsBook.shtml>